

KONFEDERÁCIA ODBOROVÝCH ZVÄZOV
FRIEDRICH EBERT STIFTUNG BRATISLAVA

Pavol Kárász
Juraj Renčko

**Aktuálne problémy mzdového vývoja v ekonomike
Slovenska**

Bratislava, december 1997

OBSAH

<i>1. Úvod</i>	4
<i>2. Makroekonomický vývoj a hospodárska politika v roku 1997</i>	5
<i>3. Ekonomická výkonnosť a náklady na prácu</i>	10
<i>3.1 Makroekonomický pohľad</i>	10
<i>3.2 Vývoj v priemysle</i>	18
<i>4. Otázky mzdovej regulácie</i>	23
<i>5. Očakávané rámce vývoja v roku 1998</i>	27
<i>6. Záver</i>	34

C 99 - 01041

1. Úvod

Slovensko sa nachádza v siedmom roku ekonomickej transformácie a v piatom roku svojej samostatnej existencie. Ak definujeme cieľ transformačného procesu v ekonomike ako vybudovanie trhového prostredia, t.j. vybudovanie jeho legislatívneho rámca, inštitucionálneho rámca a sformovanie trhovo orientovaných subjektov - podnikov, domácností aj štátu, je možné konštatovať, že ukončenie transformačného procesu je v nedohľadne. Naopak, v roku 1997 sa začali v hospodárskom vývoji prehľbovať nerovnovážne tendencie, ktoré sa sice podarilo stabilizovať, nie však odstrániť.

Jednou z nerovnováh je aj predstih dynamiky priemernej mzdy pred dynamikou produktivity práce. Tento vývoj signalizuje, že trh práce tak, ako sa legislatívne a inštitucionálne v transformačnom období sformoval, má svoje úzke miesta a mechanizmy, ktoré sa uplatňujú pre dosiahnutie rovnováhy v tejto oblasti, nefungujú dostatočne efektívne.

Trh práce je špecifický tým, že sa na ňom prelínajú ekonomické záujmy zamestnávateľov so sociálnymi potrebami zamestnancov. Pre zosúladenie oboch pohľadov sa v trhových ekonomikách uplatňuje špecifický mechanizmus - mechanizmus kolektívneho vyjednávania. Jeho efektívne fungovanie predpokladá dostatok poznatkov a informácií u sociálnych partnerov, ktorí do procesu kolektívneho vyjednávania vstupujú.

Predkladaná štúdia si kladie za cieľ prispieť k prehíbeniu pochopenia tých procesov, ktoré v ekonomike Slovenska v súčasnosti prebiehajú a ktoré sú pre formovanie ekonomickej aj sociálneho postavenia zamestnancov dôležité. Charakterizuje preto makroekonomický vývoj v roku 1997 a uplatňovanú hospodársku politiku, ďalej analyzuje súvislosti formovania miezd v ekonomike Slovenska, vyjadruje sa k otázke mzdovej regulácie a nakoniec poskytuje základný makroekonomický rámec pravdepodobného vývoja v roku 1998.

Prognóza základného makroekonomického rámca vychádza z doterajšieho priebehu transformačného rastu. Vychádza z predpokladu takej prorastovej hospodárskej politiky, ktorá potrebu udržania správneho pomery medzi rastom, stabilitou a štrukturálnymi zmenami rieši schváleným štátnym rozpočtom na rok 1998 a proklamovaným Menovým programom NBS. Princípy uplatnené v oboch dokumentoch naznačujú pravdepodobnosť pokračujúceho pnutia medzi oboma základnými zložkami hospodárskej politiky štátu. To znamená, že v hospodárskej politike sa nedosiadne potrebná symbóza, ktorá je nevyhnutným predpokladom pre súčasné zvýšenie makroekonomickej stability a udržanie hospodárskeho rastu v porovnaní s rokom 1997.

2. Makroekonomický vývoj a hospodárska politika v roku 1997

Ekonomika Slovenska do roku 1997 vchádzala ako krajina vykazujúca jedny z najlepších makroekonomických výsledkov v rámci transformujúcich sa krajín. V roku 1997 hospodársky rast pokračoval. Za prvý polrok 1997 vzrástol HDP, v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka, o 6 percent. Túto úroveň hospodárskej dynamiky si ekonomika Slovenska udržala aj v treťom štvrtroku. Základný prehľad o charaktere hospodárskeho vývoja v kontexte predchádzajúcich období poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka A Základné makroekonomické charakteristiky ekonomiky Slovenska

	1993	1994	1995	1996	1997 ¹⁾
HDP (porovnatelné ceny, ročné tempo rastu)	-3,7	4,9	6,8	6,9	5,9
HDP (v USD na obyvateľa, podľa oficiálneho kurzu)	2256	2392	3230	3531	3534
Podiel súkromného sektora na HDP (%)	37,3	53,3	62,6	76,8	82,0
Tvorba hrubého fixného kapitálu (porovnatelné ceny, ročné tempo rastu)	-4,2	-5,1	5,8	33,3	17,0
Schodok štátneho rozpočtu v % HDP (nominálne)	-6,2	-5,2	-1,6	-4,4	-5,9
Miera inflácie (%)	25,1	11,7	7,2	5,4	6,5
Miera nezamestnanosti (%)	12,7	14,6	13,8	12,6	12,8
Počet prac. (tis. osôb, priem. stav)	2012,3	1976,9	2019,8	2036,4	2034,0
Priemerná mesačná nominálna mzda (Sk)	5379	6294	7195	8254	9335
Produktivita práce (HDP na pracovníka, ročné tempo rastu)	-3,7	4,9	3,8	6,0	6,3
Priemerná reálne mzda (ročné tempo rastu)	-3,6	3,0	4,4	7,2	7,5
Obchodná bilancia (mil. USD, OP)	-932,0	58,5	-227,5	-2105,8	-1523,0
Podiel schodku bežného účtu plat. bil. na HDP (%)	-5,0	+4,8	+2,3	-11,1	-8,0
Priemerný výmenný kurz Sk/ USD	30,79	34,5	29,735	30,647	33,500

¹⁾ odhad

V štruktúre hospodárskeho rastu dominantné postavenie zaujali investície (tvorba hrubého fixného kapitálu), ktoré za prvý polrok 1997 vzrástli v porovnaní s rovnakým obdobím roka 1996 o 27,7 percent v stálych cenách, pričom miera investícií (podiel tvorby hrubého fixného kapitálu na HDP) dosiahla úroveň 36,6 percenta. Na druhom mieste je konečná spotreba domácností, dynamika ktorej predstavovala 7,4 percenta a na HDP v porovnatelných cenách sa podieľala 52,3 percentami.

Tieto kvantitatívne výsledky sú však doprevádzané rastúcou nerovnováhou vo viacerých oblastiach, čo ich relativizuje, spochybňuje možnosť ich dlhodobého

udržania a zvýrazňuje dôležitosť kvality rastu, ktorá by mala byť nadradená kvantitatívnym efektom.

Za pozitívum vývoja v rokoch 1996 a 1997 sa obvykle považuje vysoká dynamika investícii. Táto dynamika je však iba v obmedzenej miere krytá domácimi úsporami, v dôsledku čoho dochádza k rýchlemu rastu vonkajšej zadlženosťi. Iba za osem mesiacov 1997 vzrástla hrubá zahraničná zadlženosť Slovenska o 1,2 mld USD a dosiahla úroveň 1789 USD na každého obyvateľa krajiny¹. Prítom ich štruktúra nie je jednoznačne orientovaná na rast exportnej výkonnosti ekonomiky. V značnej miere sú tieto investície odčerpávané infraštrukturými projektmi a energetickými stavbami, pričom prístup ku zdrojom na financovanie investícií je pre malé a stredné podniky veľmi obmedzený.

Základnou a pokračujúcou disproporciami hospodárskeho vývoja v roku 1997 však bol pretrvávajúci deficit bežného účtu platobnej bilancie, ktorý ku koncu roka 1996 presiahol hranicu 10 percent. Deficit bol vykryvaný, v dôsledku nízkeho prílevu dlhodobého kapitálu zo zahraničia, krátkodobými zdrojmi. Národná banka Slovenska preto od leta 1996, najmä však od januára 1997 prijala viacero opatrení zameraných na zmiernenie vývoja bežného účtu platobnej bilancie prostredníctvom nástrojov menovej politiky. Išlo predovšetkým o také opatrenia, cieľom ktorých bolo spomaliť prírastok úverov v ekonomike a rast peňažnej zásoby.

Napriek tomu sa vývoj bežného účtu stabilizoval až po uplatnení administratívnych nástrojov obmedzenia dovozu - dovozných certifikátov, no najmä dovoznej prirážky. Zároveň bol ovplyvnený miernym hospodárskym oživením predovšetkým v Nemecku, čo zväčšilo priestor pre slovenský vývoz.

V súčasnosti sa vývoj deficitu bežného účtu platobnej bilancie stabilizoval a ku koncu roka 1997 je možné predpokladať, že dosiahne úroveň okolo 8 percent HDP. Táto úroveň je však stále z menového hľadiska príliš vysoká a ohrozujúca stabilitu meny. Zároveň aj tento, pomerne vysoký deficit bežného účtu, bol dosiahnutý silnou menovou reštrikciou v kombinácii s administratívnymi opatreniami. Nepredstavuje preto stav rovnovážny, ale umelo udržiavaný nerovnovážny stav.

Problematicky sa v roku 1997 vyvíjalo rozpočtové hospodárenie, ktoré z makroekonomickejho pohľadu predstavovalo pravdepodobne najužšie miesto hospodárskeho vývoja. Už samotný návrh štátneho rozpočtu na rok 1997 bol

¹ V roku 1993 hrubá zadlženosť SR predstavovala 683 USD na obyvateľa.

z pohľadu makroekonomickej stability rizikový, pretože zakladal najvyšší rozpočtový deficit od roku 1993. V podmienkach zvýšenej menovej reštrikcie a rastúcich úrokových sadzbách, ktoré zvyšovali náklady na vykryvanie rozpočtového deficitu v bežnom roku, aj na pokrytie deficitu z roku 1996 štátnymi dlhopismi, situáciu komplikovalo aj výrazné neplnenie daňových príjmov v priebehu roka. Ak sa aj ku koncu roka podarilo Ministerstvu financií dosiahnuť plánovanú úroveň rozpočtového deficitu, bolo to za cenu rastúcej deficitnosti verejného sektora a za cenu čerpania zahraničných úverov, ktorými bolo potrebné tento prepad vykryť. Rozpočtové hospodárenia sa tak stalo významným destabilizačným prvkom. Financovanie rozpočtového deficitu odčerpalo v roku 1997 vyše 70 percent celkového prírastku úverových zdrojov v ekonomike, čo je najviac za celé obdobie od roku 1993. Navyše jeho financovanie v podmienkach vysokých úrokových sadzieb na peňažnom trhu spôsobilo rýchly rast vnútornnej zadlženosťi a tým aj nákladov na dlhovú službu v budúcich obdobiach. Vo vzťahu k menovej politike, ale z pohľadu udržania predpokladov pre makroekonomickú stabilitu, tak rozpočtové hospodárenie pôsobilo kontraproduktívne.

Uvedený vývoj rozpočtového hospodárenia je potrebné považovať za zákonitý dôsledok hospodárskej politiky uplatňovanej vládou v celom období od roku 1995. Vývoj v roku 1997 pritom neboli výnimcočný. Napäťosť, rizikosť a destabilizujúci vplyv štátneho rozpočtu (resp. širšie celého komplexu verejných financií) sú silne zotrvačné a sú obsiahnuté aj v návrhu rozpočtu na rok 1998. Schodkovosť verejných financií bude chronickým problémom ekonomiky Slovenska prinajmenšom v strednodobom časovom horizonte a je podmienená najmä nasledujúcimi skutočnosťami.

1. Od roku 1995 sa dynamizovali kapitálové výdavky štátneho rozpočtu, čo súviselo s viacerými infraštrukturými projektmi, ale aj s budovaním novej štruktúry územno - správneho usporiadania Slovenska. Ukazuje sa, že predstava o financovaní týchto projektov v čase nebola dostatočne prepracovaná a už v prvých rokoch realizácie narazila na ekonomickú realitu (dôchodkotvornú výkonnosť) krajiny.
2. Verejný sektor krajiny je finančne náročný, jeho transformácia nepostúpila dostatočne. Navyše aj samotný štát a jeho spravovanie sú pre občana príliš drahé. Nákladné je predovšetkým budovanie infraštruktúry samostatného štátu a infraštruktúry súvisiacej s novým územno - správnym členením Slovenska.

3. Špecificky v roku 1997 pôsobilo nezohľadnenie objektívnych možností a problémov ekonomiky a neprispôsobenie rozpočtovej politiky rastúcej nerovnováhe vo vonkajšom menovom okruhu. V jeho dôsledku v roku 1997 enormne vzrástli náklady na ošetrenie štátneho dlhu, financovanie deficitu rozpočtu z roku 1996 a vykrývanie bežného deficitu pokladničnými poukážkami. Zároveň náročnosť dlhovej služby bola zvýraznená aj potrebou splácať istinu štátneho dlhu už z obdobia po roku 1990, resp. 1993. Táto položka bude ďalej narastať a zaťažovať rozpočtové hospodárenie.
4. Najužším miestom plnenia rozpočtových príjmov bola daň z príjmov právnických osôb, ktorá sa v celoročnom priemere plnila iba na cca 40 percent. Táto skutočnosť signalizuje na jednej strane zlú koordináciu pri príprave a realizácii finančnej politiky na rok 1997 zo strany ministerstva financií, na druhej strane je dôsledkom hospodárskej politiky, ktorú vláda vnútilla sama sebe zmenou koncepcie privatizácie uplatňovanej od roku 1995.

Úlohou privatizácie bolo priniesť do podnikov finančné zdroje pre investície, manažérské schopnosti, najmä pokiaľ ide o finančný a personálny manažment, a nakoniec nové trhy. V prevažnej väčšine prípadov privatizácia tieto efekty nepriniesla. Pre svoju reštrukturalizáciu však podniky nevyhnutne potrebujú dodatočné zdroje. Pri zablokovanom príleve zdrojov zo zahraničia (priamych investícií) a pomalom a nedôslednom riešení problému medzipodnikovej zadíženosti, finančného sektora, zlých bankových úverov - teda problému peňažnej obsluhy ekonomiky - a zvýhodňovanie niektorých skupín podnikov - zákonite klesá platobná disciplína. Chýbajúce rozpočtové príjmy je potom snaha nahradíť ich reštrukturalizáciou na úkor tých druhov daní, ktoré sú ľahšie vymáhatelné - dane z príjmov zo závislej činnosti, dane z príjmov malých podnikateľov - živnostníkov, nepriame dane. Zmena štruktúry daňových príjmov a presun niektorých výdavkov zo štátu na iné subjekty bola základom väčšiny opatrení hospodárskej politiky, ktoré boli v roku 1997 uplatnené - klesajúce príspevky štátu do poistného systému, úpravy dane z pridanéj hodnoty, spotrebnych daní, zdanovania výnosov zo štátnych dlhopisov - resp. pripravené - napr. novela Zákona o NBS. Príjmy do rozpočtu boli jednou z motivácií aj ďalších opatrení hospodárskej politiky, ktoré boli v roku 1997 prijaté - napr. dovozná prirážka, mzdová regulácia. Ako dodatočné daňové zaťaženie mnoho podnikateľských subjektov, najmä menších, vníma aj povinné príspevky do Fondu na podporu exportu. V zásade je možné povedať, že čím menší podnikateľský subjekt, tým je jeho záťaž financovaním verejných výdavkov vyššia.

Vzniká tak ekonomické prostredie, ktoré nie je priaznivé podnikaniu. Táto skutočnosť nemotivuje k plateniu daní a podporuje rozširovanie tieňovej ekonomiky.

Celkovo je preto hospodársku politiku vlády v roku 1997 možné vnímať ako politiku, ktorá sa snaží posilňovať úlohu štátu v ekonomike, vytvárať selektívne podmienky pre rôzne skupiny podnikateľských subjektov prostredníctvom systému verejných financii a prenášať finančnú záťaž na obyvateľstvo a malé firmy. Finančné zdroje do privatizovaných podnikov sa snaží získať či už priamo alebo nepriamo na úkor verejných financii, čo znamená skrytú formu dotovania podnikateľských subjektov. Tento proces má snahu vyňať spod kontroly verejnosti, pretože tieto transfery nie sú nijakým spôsobom verejne (parlamentom) kontrolované a kontrolované.

Dôsledkom tohto tvaru hospodárskej politiky je formovanie systému, ktorý deformeuje trhové prostredie, rozpočtové obmedzenie pre niektoré skupiny podnikov, brzdí mikroekonomickú adaptáciu, deformeuje alokáciu zdrojov a tým zhoršuje aj makroekonomickú rovnováhu a pôsobí proti rastu konkurencieschopnosti ekonomiky ako celku. Schválené znenie revitalizačného zákona pritom naznačuje, že sa neuvažuje so zmenou tohto tvaru hospodárskej politiky.

Prehľad najdôležitejších opatrení hospodárskej politiky súvisiacich s rokom 1997

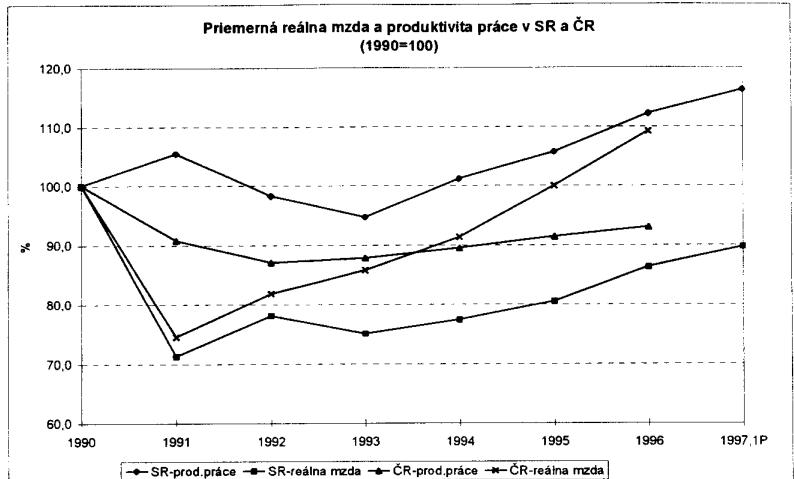
1. *Schválenie zákona o EXIM banke a Zákona o Fonde na podporu exportu.* Tieto právne normy sú výsledkom viacročnej snahy o uplatnenie štátnej podpory exportu. Uplatnenie takejto formy podpory exportu je opodstatnené. Možnosti jeho efektov sú však obmedzené niekoľkými faktormi. V prípade EXIM banky ide o zlepšenie podmienok pre financovanie exportu tak, aby vývozcovia s kvalitatívne konkurencieschopnou produkciou mohli dosahovať aj finančné podmienky porovnatelné s konkurenciou. Tento typ podpory exportu je preto orientovaný najmä na strojársky export. Zároveň je pôsobenie EXIM banky závislé na jej finančných zdrojoch. V podmienkach Slovenska by malo ísť o bankovú inštitúciu, ktorá, využívajúc rating krajiny a centrálnej banky, je schopná získať zdroje na medzinárodných finančných trhoch. Vzhľadom na problémy súvisiace s jej právnym postavením a vzťahom k NBS, bude odkázaná pravdepodobne na domáce zdroje, predovšetkým zo štátneho rozpočtu.
2. *Zavedenie dovozných depozít*
3. *Zablokovanie privatizácie niektorých bánk*
4. *Schválenie tzv. Revitalizačného zákona*

5. *Schválenie zákonov o ochrane pred nadmerným dovozom, o ochrane pred subvencovaným dovozom a o ochrane pred dumpingovým dovozom.* Ide o právne normy obvyklé v trhových ekonomikách. Ich vplyv na ekonomický vývoj na makro-, ale aj na mikroúrovni však môže byť len okrajový.
6. Zvýšenie dovoznej prírāžky z 0% na 7%
7. Zvýšenie regulovanej ceny elektrickej energie pre podnikateľské subjekty
8. Schválenie novely Zákona o mzde, ktorá splnomocnila vládu uplatniť mzdovú reguláciu
9. *Schválenie novely zákona o dani z príjmov, ktorá zaviedla zdaňovanie výnosov zo štátnych dlhopisov.* Ide o kontraproduktívnu právnu úpravu, cieľom ktorej bolo získať dodatočné zdroje do štátneho rozpočtu v danom momente. V konečnom dôsledku však znížila atraktivitu štátnych cenných papierov, čo pravdepodobne zhorší ich predajnosť v budúcnosti. Z pohľadu budovania konkurenčného prostredia aj na trhu cenných papierov však ide o odstránenie deformácie, ktorá sa uplatňovala od roku 1993.
10. *Schválenie novely zákona o konkurze a vyrovnaní*
11. *Zvýšenie minimálnej mzdy z 2700 SK na 3000 SK*
12. *Návrh novely Zákona o Národnej banke Slovenska.* Primárnu motiváciu novely je zvýšiť rozšíriť priestor na prefinancovanie rozpočtových schodkov zvýšenou emisiou peňazí. Ide o priamy dôsledok znefunkčnenia kapitálového trhu opatreniami Ministerstva financií.

3. Ekonomická výkonnosť a náklady na prácu

3.1 Makroekonomický pohľad

Pre ekonomiku Slovenska bol v doterajšom priebehu transformačného procesu charakteristický umiernený rast miezd, t.j. taký ich rast, ktorý nezvyšoval relativný podiel nákladov na prácu na HDP v priemere za celú ekonomiku. Charakter doterajšieho umierneného rastu miezd charakterizuje aj graf na obr. a, ktorý porovnáva vývoj produktivity práce a priemernej mesačnej reálnej mzdy v ekonomike Slovenska a v Českej republike.

obr. A

Ako graf naznačuje, v prvých rokoch transformácie, v období transformačnej recesie, mzdy klesli podstatne výraznejšie než produktivita práce, čím vytvorili väčší priestor pre adaptáciu podnikateľských subjektov a pre zmiernenie poklesu počtu pracovných miest. Tento proces, ktorý prebehol v oboch republikách, bol na Slovensku podstatne výraznejší. Obdobie transformačného rastu, t.j. obdobie od roku 1994, je na Slovensku charakteristické vysokou dynamikou produktivity práce, ktorá pri stagnácii zamestnanosti vytvára priestor pre dynamický rast miezd². Pre ekonomiku Českej republiky je naopak charakteristický iba pomalý rast produktivity práce (v roku 1996 jej úroveň dosiahla len 93 percent v porovnaní so 112 percentami v SR) pri vysokej dynamike reálnej mzdy (109,2 percent úrovne r.1990, v porovnaní s 85 percentami v SR).

Príčin umierneného rastu miezd v ekonomike Slovenska bolo viacero:

- v prvom rade je potrebné zdôrazniť reštriktívne makroekonomicke prostredie, najmä reštriktívny tvar menovej a rozpočtovej politiky a problém nízkej likvidity podnikov (problém platobnej neschopnosti a medzipodnikovej zadíženosti),
- dôležité bolo správanie sa sociálnych partnerov, ktorí rešpektovali nevyhnutné požiadavky transformačného procesu a akceptovali potrebu nevytvárať inflačný, resp. devalvačný tlak prostredníctvom neúmerného rastu miezd,

² V roku 1996 vzrástla reálna mzda v ekonomike Slovenska o 7,1 percenta, čo je viac ako za celé obdobie rokov 1980 - 1989 (Poznámka: Štatistická ročenka SR 1996, str.36 - 37).

- ako významný faktor brzdiaci mzdovú dynamiku pôsobila aj vysoká miera nezamestnanosti

Najmenej významná bola, a je možné predpokladať, že aj úplne bezvýznamná, aplikovaná mzdová regulácia. Mzdová regulácia bola v podmienkach ekonomiky Slovenska uplatnená v roku 1991, v druhej polovici roku 1992 a v druhej polovici roku 1994. V roku 1991 bola výsledná dynamika reálnej mzdy nižšia, než umožňovali parametre mzdovej regulácie, čo signalizuje vplyv predovšetkým iných (vyššie spomenutých) limitujúcich faktorov než vplyv mzdovej regulácie. V rokoch 1992 a 1994 bola mzdová regulácia uplatnená iba v obmedzenej podobe a jej vplyv na mzdový vývoj nie je preukázateľný.

V podmienkach hospodárskeho rastu a dynamickej tvorby dôchodkov pôsobenie jednotlivých faktorov limitujúcich doposaľ rast miezd, sa pomerne rýchle oslabuje. Pokiaľ ide o nízku likviditu podnikov - táto príčina bola zvlášť významná v období transformačnej recesie. V období transformačného rastu, pri zvýšenej tvorbe dôchodkov v ekonomike jej celkový význam relativne klesá. Rastie však význam jej štrukturálneho rozmeru, čo je jednou z príčin výraznej odvetvovej diferenciácie miezd.

Ako však ukazuje vývoj v roku 1996 a 1997, pri vysokej mieri úverovej zaťaženosťi podnikov je ich likvidita bezprostredne závislá predovšetkým na intenzite menovej reštrikcie (vyjadrenéj úrokovými sadzbami a objemom úverov poskytnutých podnikom a domácnostiam) a na jej zmenu reaguje s minimálnym časovým oneskorením.

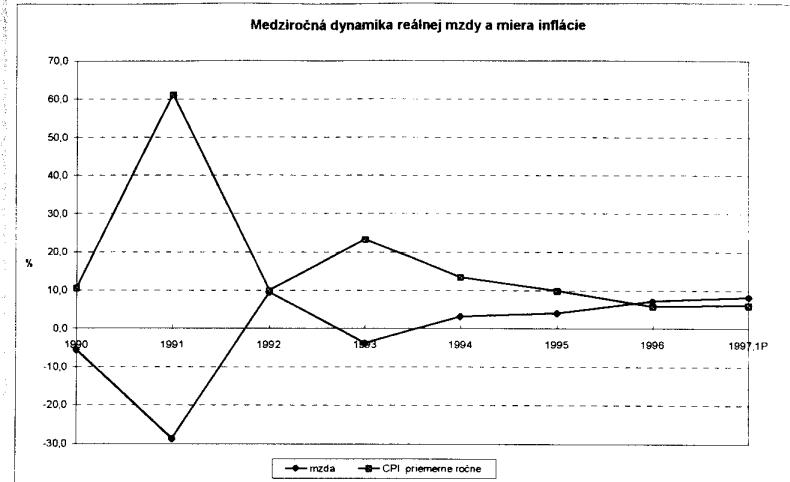
Pokiaľ ide o sociálny konsenzus, je možné predpokladať, že „transformačný“ konsenzus sa už vyčerpal a sociálny kľud je podmienený dosahovaním nadprahovej dynamiky reálnych miezd. Ako už bolo konštatované, za prah, pod ktorým obyvateľstvo nevníma rast reálnych miezd, sa obvykle považuje hranica 3 percent.

A nakoniec limitujúce pôsobenie nezamestnanosti bude mať v budúcnosti klesajúcu tendenciu. Tento pokles bude pritom rýchlejší než pokles miery nezamestnanosti, pretože ako limitujúci faktor mzdového rastu pôsobi predovšetkým krátko- a strednodobá nezamestnanosť, nie nezamestnanosť dlhodobá. Aj pri nízkej schopnosti ekonomiky tvoriť dodatočné pracovné miesta (rozširovať zamestnanosť), je možné predpokladať, že pokračujúci hospodársky rast, spolu s klesajúcim prílevom nových uchádzačov o prácu (v dôsledku demografického vývoja), relatívne zníži tlak na trhu práce a tým aj jeho tlak proti rastu miezd.

Rovnako nastavenie pomeru medzi minimálnou mzdou, životným minimom a priemernou mzdou nevytvára dostatočnú motiváciu pre vyhľadávanie zamestnania a znižuje tak konkurenčnosť trhu práce, rovnako ako jeho regionálna segmentovanosť (v dôsledku nízkej mobility pracovnej sily). Tieto faktory prispievajú k regionálnej diferenciácii ceny práce.

Na mzdový vývoj špecificky pôsobí aj mechanizmus kolektívneho vyjednávania o mzdách. V tejto súvislosti je potrebné oceniť, že v oblasti stanovovania miezd sa v ekonomike Slovenska podarilo naštartovať a urobiť životoschopný mechanizmus, ktorý zodpovedá princípom trhovej ekonomiky, pričom v tejto oblasti patrí Slovensko medzi najprogresívnejšie krajiny regiónu. Ako riziko uplatňovania tohto mechanizmu v podmienkach ekonomiky Slovenska sa však ukazuje to, že mzdový vývoj viaže predovšetkým na vývoj inflácie a vývoj nezamestnanosti, bez väzby na ekonomickú výkonnosť (napr. produktivitu práce). Reálne mzdy sú pritom pozitívne korelované s rastom inflácie v predchádzajúcom roku a negatívne korelované s rastom miery inflácie v bežnom roku. Zároveň sú negatívne korelované s prírastkom nezamestnanosti v ekonomike. Tento tvar závislosti zodpovedá mechanizmu stanovovania miezd kolektívnym vyjednávaním s ročným intervalom, v podmienkach pretrvávajúceho tlaku nerovnováhy na trhu práce na vývoj miezd.

V súvislosti s mechanizmom stanovovania miezd kolektívnym vyjednávaním môže ako faktor pôsobiaci v smere rastu reálnej mzdy pôsobiť klesajúca miera inflácie, resp. jej výraznejší pokles v porovnaní s očakávaniami zabudovanými do kolektívnych zmlúv. Veľmi tesnú závislosť medzi vývojom inflácie a reálnej mzdy dokumentuje graf na obr. b.

obr. B

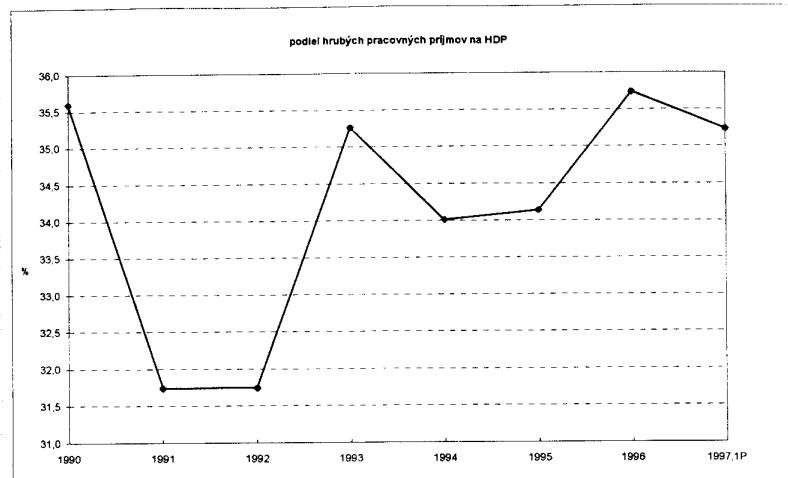
Ako je z grafu vidieť, v období vyšej miery inflácie dynamika reálnej mzdy klesá, t.j. obe veličiny sú negatívne korelované. Aj keď sa ich dynamika postupne zbližuje, vývoj v roku 1996 signalizuje, že predikcie, na základe ktorých sa dohoduje mzdový vývoj, nie sú dostatočne presné. Napr. oficiálna predikcia vývoja miery inflácie³ pre rok 1996 predstavovala 8 percent, zatiaľ čo skutočnosť dosiahla iba 5,8 percenta. Dohodnutie dynamiky nominálnych miezd vychádzajúce z predikovanej miery inflácie mohlo zvýšiť reálnu mzdu až o 1,5 boda.

Pri analýze významu a charakteru pôsobenia tých faktorov, ktoré v doterajšom priebehu transformácie brzdili mzdový rast, je potrebné rozlišovať obdobia s odlišným typom hospodárskeho vývoja.

Hlavnou zložkou formujúcou dynamiku ceny práce sú hrubé mzdy a platy⁴. Predstavu o ich vývoji počas transformačného obdobia poskytuje graf na obr. c.

³ Zabudovaná do Návrhu zákona o štátom rozpočte na rok 1996.

⁴ V zmysle Systému národných účtov sú definované ako dôchodky za prácu (pravidelné alebo jednorazové, peňažné a naturálne), ktorá je konaná podľa pracovnoprávnych a iných zvláštnych predpisov. Ide o dôchodky pred odpočtom dane z príjmu, povinných príspevkov na sociálne a zdravotné poistenie, prípadne iných zrážok. Presné vymedzenie ukazovateľa hrubé mzdy a platy je uvedený napr. v: Národné účty SR 1992, Štatistický úrad SR, november 1995.

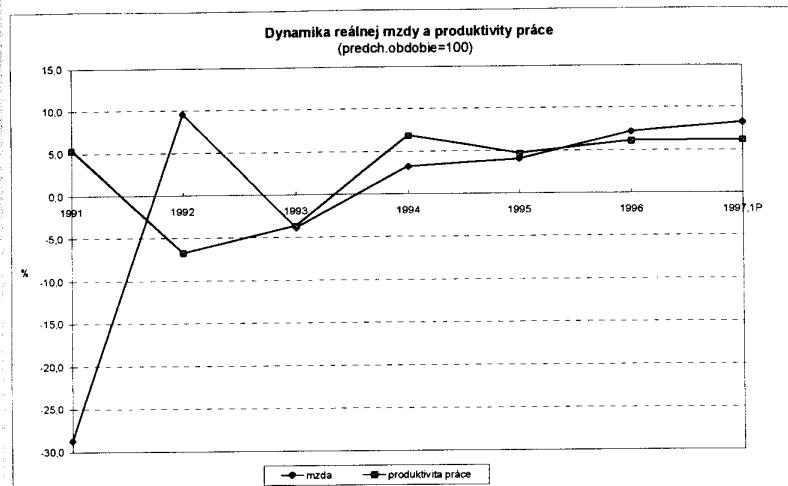

obr. C

Ako z tohto obrázku vyplýva, po výraznom poklese v prvých rokoch transformácie, predovšetkým v roku 1991, sa tento podiel postupne zvyšoval, pričom najmä po roku 1993 došlo k jeho stabilizácii v intervale 34 - 35 percent, čo možno považovať za jeho výšku zodpovedajúcu dnešnej výkonnosti ekonomiky Slovenska.

Po pomerne stabilnom vývoji v rokoch 1994 a 1995 sa v roku 1996 mzdrový vývoj dynamizoval a podiel pracovných príjmov na HDP sa dostal na predtransformačnú úroveň. Postupne sa tak odčerpala „poduška“, ktorá v prvých rokoch transformácie zmäkčila podmienky pre podnikateľské subjekty presunom časti vytvoreného dôchodku na úkor miezd a v prospech ziskov.

Napriek tomu ani vývoj v roku 1996 nemožno považovať za dramatický a z makroekonomickejho pohľadu za destabilizujúci. Signalizuje však, že obdobie umiereného rastu miezd v ekonomike Slovenska súviselo s obdobím transformačnej recesie a dynamizácia dôchodkov v ekonomike v období transformačného rastu sa premieta do zrýchľujúceho sa rastu miezd. Túto skutočnosť dokumentuje aj graf na obr. d.

obr. D

Ako je z grafu vidieť, po výraznom náraste v roku 1994 má dynamika produktivity práce tendenciu stagnovať, zatiaľ čo rast reálnej mzdy sa urýchľuje. Rok 1996 bol tak prvým rokom, keď dynamika priemernej mesačnej reálnej mzdy prevýšila dynamiku produktivity práce. Aj keď toto prevýšenie nebolo dramatické a obdobia hospodárskeho rastu je absorbovateľné poklesom iných nákladových položiek, opäť naznačuje, že v ekonomike Slovenska sa v roku 1996 začala presadzovať tendencia zrýchľujúceho sa rastu miezd.

Štrukturálny pohľad na prírastok mzdového fondu v ekonomike celkom poskytuje nasledujúca tabuľka. Tabuľka obsahuje informáciu o kumulatívnom podielе odvetví na prírastku mzdového fondu za ekonomiku celkom v roku 1996 v porovnaní s rokom 1995, ďalej kumulatívny podiel na zamestnanosti a nakoniec výšku nominálnej mzdy v odvetviach v porovnaní s priemernou mzdou za ekonomiku celkom. Údaje sú zoradené podľa podielu na prírastku mzdového fondu.

tabuľka B Štruktúra prírastku mzdových nákladov v roku 1996¹¹

	kumulatívny podiel na prírastku mzdových nákladov v r. 96 opäť r. 95	zamestna- nosť v r. 1995	odchýlka od priem. mzdy v r. 95 (priem. mzda= 100)
M Školstvo	9,9%	11,8%	86,8%
G Obchod, oprava mot.vozidiel. a spotr.tovaru	19,8%	16,6%	95,8%
L Verejná správa, soc. poistenie	29,4%	22,0%	116,8%
K Nehnutelnosti, výskum a vývoj	38,3%	26,3%	110,3%
I Doprava, skladovanie a spoje	46,4%	35,0%	108,3%
J Peňažníctvo a poisťovníctvo	53,0%	37,1%	189,3%
F Stavebnictvo	59,0%	42,9%	104,8%
DJ Výroba kovov a výroba kovových výrobkov	64,8%	46,8%	127,6%
O Ost. verejné, sociálne a iné služby	68,7%	50,5%	82,3%
DK Výroba strojov a prístrojov i.n.	72,1%	55,2%	97,8%
E Výroba a rozvod el., plynu a vody	75,4%	58,2%	138,5%
DA Výroba potravín, nápojov a sprac.tabaku	78,6%	61,5%	98,9%
DG Výroba chemikálií, chem.výrobkov a chem.vlákien	81,0%	63,4%	120,1%
DL Výroba elektrických, spoj. a opt. zariadení	83,4%	65,9%	94,4%
A polnohosp., poľnohosp., lesníctvo, rybolov	85,7%	76,4%	81,6%
DM Výroba dopravných prostriedkov	87,9%	78,3%	105,1%
N Zdrav., veterin., soc.činnosti	89,9%	86,0%	87,4%
DH Výroba výrobkov z gumy a plastov	91,5%	87,1%	118,6%
C Čažba nerastných surovín	93,1%	88,5%	120,6%
DI Výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov	94,5%	90,2%	108,1%
DB Textilná a odevná výroba	95,7%	93,8%	70,4%
DE Výroba celulózy, papiera a výr. z papiera	96,7%	94,7%	106,7%
Vydavateľstvo a tlač	97,7%	95,3%	127,4%
H Pohostinstvo a ubytovanie	98,6%	96,0%	80,4%
DC Spracovanie kože a výroba kožených výrobkov	99,0%	97,5%	69,1%
DN Výroba inde nezaradená (vr. výr. nábytku)	99,4%	98,6%	85,5%
DD Spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva (okrem nábytku)	99,7%	99,6%	87,7%
DF Výroba koksu, rafinovaných ropných produktov a jadrových palív	99,9%	100,0%	166,4%

¹¹ Podľa štatistického výkazu Práca 2-04

Ako z tabuľky vyplýva, rozloženie prírastku v štruktúre odvetví bolo pomerne vysoko koncentrované do niekoľkých odvetví, keď 50 percent prírastku mzdového fondu absorbovalo 6 odvetví s podielom na celkovej zamestnanosti tesne pod 40 percent. Zároveň štvrtinu až tretinu prírastku absorbovali odvetvia verejného sektora a 40 percent odvetvia s podpriemernou mzdovou úrovňou.

Ako ďalej vyplýva z grafov na obr. c a obr. d, predbežné výsledky za prvý polrok 1997 signalizujú zmenu charakteru mzdového vývoja. Z makroekonomickejho pohľadu sa mzdová dynamika pribrzdila, keď podiel mzdových príjmov na HDP zostal na úrovni priemeru roku 1996, resp. mierne klesol. Ak sa preukáže pravdivosť tejto tendencie⁵, bude to potvrdením kľúčového významu likvidity podnikov ako faktora limitujúceho mzdový vývoj. V kontexte s konštatovaním, že mechanizmus kolektívneho vyjednávania tak, ako sa v súčasnosti uplatňuje, nevytvára väzbu medzi mzdovým vývojom a ekonomickej výkonnosťou podnikov, to viedie k záveru, že podniky nemajú vžitné návyky ekonomickej racionálneho správania sa a pokiaľ nie sú limitované tlakom ekonomickejho okolia, preferujú krátkodobé pohľady pred dlhodobou stratégou. Inak povedané, problém mzdového vývoja je problémom mikroekonomickej adaptácie, a zároveň každé uvoľnenie tlaku ekonomickej prostredia sa v tejto situácii skôr či neskôr premietne do zvýšenia makroekonomickej nerovnováhy. Bude úlohou hospodárskej politiky v budúcich obdobiah, aby našla taký tvar hospodárskej politiky, ktorý by vyvíjal dostatočný tlak v smere mikroekonomickej adaptácie, no neboli by zároveň likvidačný z pohľadu ekonomickejho rastu.

Decentralizácia vyjednávania o mzdách tak vytvára dôležitý predpoklad pre zvýšenie pružnosti trhu práce a tým aj pre zvýšenie efektívnosti ekonomiky ako celku. Na druhej strane, ak nemá mať na ekonomiky negatívny dopad, vyžaduje serióznosť a profesionalitu sociálnych partnerov. V opačnom prípade hrozí odtrhnutie mzdového vývoja od vývoja ekonomickej výkonnosti nielen na úrovni jednotlivých podnikov, prípadne odvetví, ale až na úrovni ekonomiky ako celku.

3.2 Vývoj v priemysle

Vývoj relácie mzda - produktivita práce v štruktúre priemyselných odvetví charakterizuje tabuľka c. Výpočty v tabuľke vychádzajú z údajov za podniky s 25 a viac pracovníkmi (tieto podniky sa v priemysle podielajú na celkovej zamestnanosti 83 percentami a na pridannej hodnote v priemysle 88 percentami⁶) a sú zoradené vzostupne podľa rozdielu medzi prírastkom produktivity práce (pridaná hodnota na

⁵ Z predbežných údajov sa ukazuje určitý rozpor medzi dynamikou hrubých miezd a platov (makroekonomickej ukazovatele štvrtičočných národných účtov za 1. - 2. štvrtrok 1997, ŠÚ SR, október 1997), vývojom zamestnanosti a priemernej nominálnej mzdy (Štatistická správa o základných vývojových tendenciach v hospodárstve SR v prvom polroku 1997, ŠÚ SR, september 1997).

⁶ Prameň: Pridaná hodnota závodnou metódou za rok 1996, Štatistický úrad SR, apríl 1997

jedného pracovníka) a prírastkom priemernej nominálnej mzdy v roku 1996 v porovnaní s rokom 1994, teda za obdobie, v ktorom sa dynamika vývozu ekonomiky Slovenska zhoršovala.

tabuľka C Vývoj relácie produktivita práce - priemerná mzda

OKEČ		dynamika produktivity práce - dynamika mzdy			podiel miezd na nákladoch					
		05/94	06/94	97/(P)/ 96/(P)	pridané hodnoty		nákladoch			
					1994	1996	1997(P)	1996 ¹⁾	1996 ²⁾	
výr. rop. prod., koksu	DF	-7,2	-45,8	130,0	13,6	21,1	14,3	3,1	4,2	
spracovanie kože	DC	-14,6	-32,4	-14,4	62,6	84,7	74,7	17,8	24,3	
textil. a odev. výroba	DB	-14,2	-26,8	-16,5	48,6	61,9	69,7	20,3	28,2	
výroba papiera, tlač	DE	21,2	-22,8	19,6	29,0	34,5	30,8	13,6	19,0	
spracovanie dreva	DD	-2,6	-22,8	-21,1	50,2	60,9	68,1	18,3	25,4	
výroba strojov i. n.	DK	5,4	-16,0	10,4	59,3	67,3	62,3	23,5	33,3	
výr. z gumeny, plastov	DH	7,0	-12,7	-21,0	34,7	38,2	40,0	14,5	20,1	
Priemyselná výroba	D	2,9	-12,3	-1,2	38,7	42,6	44,3			
Výr. el., plynu, vody	E	-6,5	-11,8	-11,2	20,0	22,1	23,3	6,2	8,6	
priemysel spolu		2,5	-10,2	-4,3	36,0	39,0	42,6	12,4	17,3	
výroba kov. výrobkov	DJ	8,2	-8,9	-4,4	37,6	40,3	40,5	10,5	14,6	
výr. nekov. výrobkov	DI	-3,0	-8,2	1,3	36,8	39,1	41,0	19,1	26,6	
výroba potravín	DA	-3,4	-6,3	-15,1	31,9	33,5	40,2	9,2	12,8	
výroba el. zariadení	DL	-2,2	-3,6	-5,6	48,5	49,9	60,4	21,5	30,3	
ťažba neenerget.	CB	-2,6	-3,3	-13,8	43,5	44,6	48,3	27,9	39,5	
surovín										
výr. chem. výrobkov	DG	12,7	-1,1	-4,5	28,7	29,0	29,0	11,9	16,6	
výroba i. n.	DN	28,0	-1,0	9,4	53,0	53,4	45,9	17,3	24,2	
výroba dopr. prostr.	DM	7,1	11,9	-3,2	43,5	40,0	42,9	21,6	30,2	
ťažba nerastných	C	22,4	25,2	-18,0	47,2	39,4	42,5			
surovín										
ťažba energ. surovín	CA	35,7	40,5	-19,0	49,2	37,1	39,7	39,2	55,8	

¹⁾ podiel miezd a odmien

²⁾ podiel celkowych osobnych nákladov spolu

Poznámka: vlastné výpočty podľa: Pridaná hodnota závodou metódou, roky 1994 až 1996, Štatistický úrad SR, I 1995 až 1997 (pridaná hodnota, mzdrové náklady); Výsledky ročných zisťovaní v priemysle SR podľa závodov v roku 1995 z výkazu Priem Z 3-01 (podiel na celkowych nákladoch).

Ako je z tabuľky vidieť, v uvedenom období sa zhoršila relácia dynamiky produktivity práce a priemernej mzdy skoro vo všetkých priemyselných odvetviach okrem ťažobných odvetví a výroby dopravných prostriedkov. Zhoršenie tejto relácie bolo spôsobené poklesom dynamiky pridané hodnoty v roku 1996 (pokles z 20 percent na menej než jedno percento), v čom sa prejavili zhoršené odbytové možnosti predovšetkým vo vývoze. Tomuto poklesu však nezodpovedal pokles dynamiky priemernej nominálnej mzdy, ktorá v roku 1996 ostala na úrovni

predchádzajúceho roka (cca 15 percent) pri stagnácii zamestnanosti. Takáto neproporcionalnosť vývoja výkonnostných veličín bola pravdepodobne spôsobená viacerými príčinami.

Prvou príčinou bola nedostatočná schopnosť podnikov predikovať vývoj na trhu a dosiahnuť v procese kolektívneho vyjednávania o mzdách prispôsobenie mzdovej dynamiky rastovým možnostiam podniku. Druhou príčinou bol samotný mechanizmus kolektívneho vyjednávania, v ktorom, ako už bolo konštatované, absentuje prepojenie na ekonomickú výkonnosť. A nakoniec treťou príčinou, súvisiacou s príčinou predchádzajúcou, je odlišné vnímanie mzdového vývoja zamestnancami a zamestnávateľmi.

Zamestnanec je zainteresovaný na dynamike priemernej čistej reálnej mzdy, zatiaľ čo zamestnávateľ zaujíma vývoj jednotkových nákladov na prácu. Odlienosť vývoja týchto dvoch veličín pri danej dynamike hrubej nominálnej mzdy na príklade priemyselnej výroby celkom dokumentuje tabuľka d .

tabuľka D Formovanie čistej reálnej mzdy a jednotkových nákladov na prácu - priemyselná výroba celkom

	1993	1994	1995	1996	96/93	96/94	index
priem..mes.nom.mzda hrubá (Sk)	5 281	6 224	7 191	8 230	155,8%	132,2%	
ročný hrubý príjem (Sk)	63 377	74 685	86 287	98 763	155,8%	132,2%	
počet pracovníkov (fyz.osoby)	467351	448890	457792	448502	96,0%	99,9%	
index cien výrobcov (1993=100)	100,0	111,2	121,5	127,0			
produkтивita práce z pridanej hodnoty (Sk)		192 525	228 671	233 345			121,2%
hrubá mzda reálna (Sk)	63 377	65 752	69 375	75 124	118,5%	114,3%	
ročná daň z prímov zo závislej činnosti (Sk)	6 357	8 053	10 057	12 553	197,5%	155,9%	
povinné platby do fondov z priemernej mzdy platené zamestnancom (Sk)	3 390	4 295	5 223	6 221	183,5%	144,9%	
čistá mzda nominálna (Sk)	53 630	62 337	71 007	79 989	149,1%	128,3%	
čistá mzda reálna (Sk)	53 630	54 881	57 090	60 844	113,5%	110,9%	
mzdové náklady (mil. Sk)	29 619	33 525	39 501	44 295	149,5%	132,1%	
povinné platby do fondov platené zamestnávateľmi (mil. Sk)	3 367	4 097	5 081	5 929	176,1%	144,7%	
priame náklady na prácu nom. (mil. Sk)	32 986	37 622	44 582	50 224	152,3%	133,5%	
priame náklady na prácu	32 986	33 847	36 691	39 535	119,9%	116,8%	

					index	
	1993	1994	1995	1996	96/93	96/94
real. ¹⁾ (mil. Sk)						
prime nákl. na 1 prac. nom. (Sk)	70 581	83 811	97 386	111 983	158,7%	133,6%
prime nákl. na 1 prac. real. (Sk)	70 581	75 402	80 147	88 149	124,9%	116,9%
koef.zvýšenia podielu nákladov na prácu na pridannej hodnote						1,102

Poznámka: vlastné výpočty podľa Pracovníci a priemerné mesačné mzdy (Práca 2-04), roky 1993 až 1996, Štatistický úrad SR, I Pridaná hodnota závodou metódou, roky 1994 až 1996, Štatistický úrad SR, I 1995 až 1997, Štatistická ročenka SR 1996, Štatistický úrad SR, Veda, Bratislava 1996, Štatistická správa o základných vývojových tendenciach v hospodárstve SR v roku 1996 a predikcia na 1. polrok 1997. ŠÚ SR, 1997

¹⁾ Nominálne náklady deflované indexom cien priemyselných výrobcov za dané odvetvie

V období rokov 1994 - 96 vzrástla priemerná hrubá reálna mzda o 13,4 percenta, no čistá reálna mzda len o 10,9 percenta. Rastúce daňové a odvodové zaťaženie znižilo priemernú čistú reálnu mzdu o cca 3200 Sk ročne, t.j. asi o 4,5 percenta.

Z pohľadu zamestnávateľa sa však uvedená dynamika čistej reálnej mzdy premietla do zvýšenia priamych jednotkových nákladov na jedného pracovníka (v reálnom vyjadrení, pri použití indexu cien priemyselných výrobcov za priemyselnú výrobu celkom ako deflátora) o 32 percent. Okrem rastúceho daňového a odvodovového zaťaženia je ďalšou príчинou aj odlišný vývoj indexu životných nákladov a príslušného cenového indexu priemyselných výrobcov ako deflátora nákladov. V dôsledku uvedeného vývoja sa zvýšil podiel miezd na pridannej hodnote koeficientom 1,10.

Pod priemerným vývojom za priemyselnú výrobu celkom sa skrýva odlišný vývoj v jednotlivých odvetviach. Medzi odvetvia, v ktorých bola relácia dynamiky priemernej mzdy a produktivity práce porušená najvýraznejšie, patrí výroba a spracovanie koksu a ropných produktov (tabuľka e).

tabuľka E Formovanie čistej reálnej mzdy a jednotkových nákladov na prácu - výroba a spracovanie koksu a ropných produktov

					index	
	1993	1994	1995	1996	96/93	96/94
priem. mes. nom. mzda hrubá (Sk)	7 738	10 169	11 892	13 009	168,1%	127,9%
ročný hrubý príjem (Sk)	92 856	122 029	142 707	156 113	168,1%	127,9%
počet pracovníkov (fyz.osoby)	7366	6523	6112	5792	78,6%	88,8%

	1993	1994	1995	1996	Index	
					96/93	96/94
index cien výrobcov (1993=100)	100,0	109,7	87,4	111,6		
produkтивita práce z pridanej hodnoty (Sk)	900 892	988 385	746 235			82,8%
hrubá mzda reálna (Sk)	92 856	107 433	114 737	118 748	127,9%	110,5%
ročná daň z príjmov zo závislej činnosti (Sk)	11 371	17 206	21 427	24 778	217,9%	144,0%
povinné platby do fondov z priemernej mzdy platené zamestnancom (Sk)	5 748	8 082	9 737	10 809	188,0%	133,7%
čistá mzda nominálna (Sk)	75 736	96 741	111 543	120 526	159,1%	124,6%
čistá mzda reálna (Sk)	75 736	85 169	89 682	91 678	121,0%	107,6%
mzdové náklady (mil. Sk)	683,9	796,0	872,2	904,2	132,2%	113,6%
povinné platby do fondov platené zamestnávateľmi (mil. Sk)	90,0	112,0	126,5	133,0	147,9%	118,8%
priame náklady na prácu nom. (mil. Sk)	773,9	908,0	998,7	1 037,2	134,0%	114,2%
priame náklady na prácu real. (mil. Sk)	773,9	827,5	1 142,2	929,8	120,1%	112,4%
priame nákl. na 1 prac. nom. (Sk)	105 071	139 203	163 397	179 082	170,4%	128,6%
priame nákl. na 1 prac. real. (Sk)	105 071	126 850	186 876	160 518	152,8%	126,5%
koef.zvýšenia podielu nákladov na prácu na pridanej hodnote						1,553

Pri dynamike hrubej reálnej mzdy o 10,5 percenta vzrástli priame náklady na jedného pracovníka v reálnom vyjadrení až o 32 percent. Prejavila sa v tom nielen rastúca daňová a odvodová zaťaženosť zamestnancov aj zamestnávateľov, ale aj stagnujúci príslušný cenový index priemyselných výrobcov pri rastúcom mzdovom tlaku spôsobovanom aj rastúcim indexom životných nákladov a poklesom pridanej hodnoty v absolútном vyjadrení. Výsledkom bol nárast nákladov na jedného pracovníka koeficientom 1,55, čo zvýšilo podiel priamych nákladov na prácu z 13,6 percenta v roku 1994 na 21,1 percenta v roku 1996.

Odlišným príkladom je výroba dopravných prostriedkov (tabuľka f). V tomto odvetví sa podarilo pri výraznom zvýšení čistej reálnej mzdy o 18,1 percenta v roku 1996 v porovnaní s rokom 1994 dosiahnuť rast produkтивity práce z pridanej hodnoty o 50 percent a pokles podielu mzdových nákladov na pridanej hodnote koeficientom 0,955. Tento vývoj dokumentuje dlhodobú koncepcnosť podnikov radiacich sa do tohto odvetvia.

tabuľka F Formovanie čistej reálnej mzdy a jednotkových nákladov na prácu - výroba dopravných prostriedkov

	1993	1994	1995	1996	index	
					96/93	96/94
priem..mes.nom.mzda hrubá (Sk)	5 151	6 246	7 510	8 864	172,1%	141,9%
ročný hrubý príjem (Sk)	61 806	74 949	90 114	106 363	172,1%	141,9%
počet pracovníkov (Sk)	31116	29278	28883	28045	90,1%	95,8%
index cien výrobcov	100,0	119,5	135,0	132,3		
produktyvitá práce z pridanej hodnoty (Sk)		179 524	225 664	270 036		150,4%
hrubá mzda reálna (Sk)	61 806	65 984	72 453	80 905	130,9%	122,6%
ročná daň z príjemov zo závislej činnosti	6 121	8 092	10 823	14 073	229,9%	173,9%
povinné platby do fondov z premernej mzdy platené zamestnancom (Sk)	3 264	4 316	5 529	6 829	209,2%	158,2%
čistá mzda nominálna (Sk)	52 421	62 541	73 762	85 462	163,0%	136,6%
čistá mzda reálna (Sk)	52 421	55 060	59 306	65 006	124,0%	118,1%
mzdové náklady (mil. Sk)	1 923,1	2 194,3	2 602,8	2 983,0	155,1%	135,9%
povinné platby do fondov platené zamestnávateľmi (mil. Sk)	215,9	268,5	339,4	407,0	188,5%	151,6%
priame náklady na prácu nom. (mil. Sk)	2 139,0	2 462,8	2 942,2	3 390,0	158,5%	137,6%
priame náklady na prácu real. (mil. Sk)	2 139,0	2 060,5	2 178,6	2 562,9	119,8%	124,4%
priame nákl. na 1 prac. nom. (Sk)	68 743	84 120	101 864	120 875	175,8%	143,7%
priame nákl. na 1 prac. real. (Sk)	68 743	70 377	75 429	91 384	132,9%	129,8%
koeff.zvýšenia podielu nákladov na prácu na pridanej hodnote						0,955

4. Otázky mzdovej regulácie

Reálna mzda v ekonomike Slovenska klesla počas transformačnej recesie skoro o 30 percent a aj napriek postupnému rastu od roku 1994 v súčasnosti dosahuje úroveň zhruba 90 percent úrovne roku 1989. Je preto možné očakávať zvyšovanie sociálneho tlaku na rast miezd. Inak povedané, sociálny tlak neumožní dlhodobo udržiavať relatívne nižšiu dynamiku miezd v prospech ziskov a tým investícii, teda aplikovať v podmienkach ekonomiky Slovenska tú cestu koncentrácie zdrojov pre hospodársky rast, ktorá bola využitá v povoju novom období vo viacerých krajinách západnej Európy. Model aplikovaný v ekonomike Slovenska

by preto mal kombinovať pôsobenie účinných mechanizmov kontroly mzdového rastu s politikou podporujúcou sklon k úsporám.

V období vysokej dynamiky miezd sa obvykle objavujú snahy o uplatnenie niektorého z modelov mzdovej regulácie. Žiadnen z týchto modelov by však v súčasných ekonomických podmienkach Slovenska neboli zmysluplný. Mzdová regulácia sa používa (resp. použila sa viackrát aj vo viacerých krajinách s vyspelou trhovou ekonomikou) ako doplnkový nástroj proti inflačnej makroekonomickej politiky v období vysokej miery inflácie, pričom hlavnými nástrojmi sú menová a rozpočtová reštrikcia. Akákoľvek forma mzdovej regulácie však nie je schopná dosiahnuť prepojenie miezd a produktivity práce. Naopak, na mikroekonomickej úrovni pôsobi proti reštrukturalizácii a bráni plniť mzde jej mikroekonomicke funkcie, najmä funkciu motivačnú, reštrukturalizačnú (podpora mobility pracovných sil), dôchodkovú (dopytovú) funkciu, ale aj funkciu sociálnu - formovanie novej hodnotovej stupnice obyvateľstva vo vzťahu k práci.

Neinflačný vývoj miezd (mzdového fondu) na makroúrovni je možné dosiahnuť troma spôsobmi. Prvým je rast mzdového fondu zodpovedajúci rastu hrubého domáceho produktu vyvolaného rastom dopytu, pričom v tomto prípade sa podiel miezd na hrubom domácom produkte nemení a mzdy sú limitované rastom produktivity práce. Tento zdroj rastu mzdového fondu má krátkodobý charakter, pričom v podmienkach vysoko otvorenej ekonomiky je závislý na konkurencieschopnosti exportného sektora ekonomiky a na vývoji konjunktúry u hlavných obchodných partnerov.

Druhý spôsob znamená rast podielu mzdového fondu na úkor ostatných zložiek pridanej hodnoty, resp. HDP - predovšetkým investícií. To je však možné len v tom prípade, ak sú vytvorené predpoklady pre rastúcu efektívnosť investícií predovšetkým ich efektívnu alokáciou. Ide najmä o fungovanie kapitálového trhu, najmä jeho signálnej, informačnej funkcie a o fungovanie celého finančného sektora. V tomto prípade je možné, aby podiel mzdového fondu na HDP rástol. S týmto zdrojom je možné uvažovať až v dlhodobom časovom horizonte, pričom je podmienený ďalším postupom transformácie ekonomickeho systému a podporou zo strany štátu rozvoju trhových vzťahov v najširšom zmysle.

A nakoniec tretí spôsob spočíva v raste mzdového fondu v dôsledku rastu pridanej hodnoty na úkor ostatných zložiek nákladov. Tento typ rastu súvisí s vnútropodnikovou organizáciou a reštrukturalizáciou, s kvalitou riadenia podnikov a

pod., príčom je plne v kompetencii podniku. V tomto prípade môže podiel mzdového fondu rásť, pri nemennej, prípadne klesajúcej celkovej nákladovosti.

Tento zdroj rastu miezd je v mnohých podnikoch možné aktivizovať vo veľmi krátkom čase a je komplementárny predovšetkým k prvému spôsobu, teda je aktivizovateľný najmä v období hospodárskeho rastu. Na jednej strane je podmienený existenciou reálnych vlastníkov v podnikoch a prítomnosťou nevyhnutného know-how v oblasti riadenia, vyžaduje však aj prístupnosť k finančným zdrojom pre investície. Zároveň predpokladá na úrovni podniku takých vyspelých sociálnych partnerov, ktorí sú schopní analyzovať možnosti a potreby podniku v spoločnom záujme zamestnancov aj zamestnávateľov, resp. vlastníkov.

Zosúladenie vývoja produktivity práce a ceny práce na mikrourovni (na úrovni podnikov a odvetví) je možné iba prostredníctvom mechanizmu kolektívneho vyjednávania. Pre tento mechanizmus bolo v podmienkach Slovenska sformované vhodné legislatívne prostredie, porovnatelné s vyspelými trhovými ekonomikami. Kontrolu mzdového vývoja je potrebné dosiahnuť predovšetkým zdokonaľovaním tohto mechanizmu, predovšetkým vyššou profesionalitou a serióznosťou sociálnych partnerov na všetkých úrovniach.

Ako už bolo konštatované, mzdový vývoj v ekonomike Slovenska vykazuje vysokú závislosť na cenovom vývoji a na vývoji nezamestnanosti, bez významnejšej väzby na ekonomickú výkonnosť. V procese kolektívneho vyjednávania je preto potrebné vychádzať z ekonomických analýz podnikov a odvetví, a pri dohodovaní vývoja miezd pracovať s profesionálnymi prognózami ekonomickeho vývoja tak na makroekonomickej úrovni, ako aj na úrovni podniku. Dodatočné náklady na prácu, napr. sociálne príspevky rôzneho druhu, by taktiež mali byť skôr predmetom kolektívneho vyjednávania a ich reálnosť, resp. nereálnosť by mala byť vyargumentovaná sociálnymi partnermi; ich obligatorność vyplývajúca zo zákona je možno ľahšou cestou na ich presadenie, no v konečnom dôsledku môže byť z pohľadu zamestnancov kontraproduktívna. Na druhej strane faktorom zlepšujúcim vyjednávaciu pozíciu zamestnávateľov môže byť jasná predstava o dlhodobej stratégii podniku, na základe ktorej je možné dospieť k dohode o relativne nižšej dynamike miezd v súčasnosti v prospech dynamickejšieho rozvoja podniku a vyšších príjmov v budúcnosti.

S procesom kolektívneho vyjednávania úzko súvisí aj ďalší nástroj kontroly mzdového rastu - uplatnenie moderných mzdových systémov založených na princípe zdieľania zisku na úrovni podniku. Tieto systémy, ktoré sú odskúšané v praxi mnohých úspešných firiem v zahraničí a sú zamerané na zvýšenie motivácie

zamestnancov, sú zvlášť vhodné v období expanzie podniku, keď sa otvára priestor pre zvýšenie pridanej hodnoty na úkor mimomzdových zložiek nákladov. Ich uplatnenie však nie je možné bez konsenzu a spolupráce sociálnych partnerov.

Úlohou týchto systémov nie je len prepojiť mzdu s produktivitou práce na podnikovej úrovni, ale aj na individuálnej úrovni, na úrovni jednotlivého pracovníka. Inak povedané, ich úlohou je pôsobiť v smere rastu individuálnej výkonnosti a teda individuálnej produktivity práce, zmeniť závislosť produktivita - mzda na závislosť mzda - produktivita.

Takýto mzdový systém by pravdepodobne mal obsahovať nasledujúce zložky:

- systém definujúci princípy formovania a rozdeľovania mzdového fondu ako finančného zdroja pre mzdy, platy a rôzne typy prémii na podnikovej úrovni. Jeho hlavnou úlohou je podporovať motivačnú funkciu mzdy stanovením väzby medzi rastom predaja a pridanej hodnoty na jednej strane a rastom mzdového fondu a fondu odmen na strane druhej,
- systém ohodnotenia práce (pracovného miesta), zahŕňajúci metodiku klasifikovania hodnotenia pracovného miesta a základné mzdové páisma. Jeho úlohou je naplniť princíp rovnakej odmeny za rovnakú prácu a vytvorenie zodpovedajúcej štruktúry miezd aplikáciou jednotnej metódiky ohodnotenia pracovného miesta,
- systém výplat podľa výsledkov zahŕňajúci rôzne formy výkonových a časových miezd s rôznymi formami prémii a ďalších motivačných schém. Jeho úlohou je podporiť motivačnú funkciu mzdy prostredníctvom výberu adekvátnych individuálnych a skupinových motivačných schém a prepojením rastu miezd so zlepšením vopred určených kritérií pre hodnotenie výkonnosti,
- systém nepriamych výhod (zliav a dodatkových výplat). Jeho úlohou je zvýšiť produktivitu zlepšením fyzickej kondície, výživy, bývania, dopravy pracovníkov do a z práce a pod. s cieľom zvýšiť spolupatričnosť pracovníka s cieľmi podniku.

Každý z týchto subsystémov plní v mzdovej politike odlišnú funkciu, všetky sú ale vzájomne podmienené a vo svojom komplexe umožňujú mzde plniť všetky jej mikroekonomické funkcie - motivačnú, dôchodkovú, reštrukturalizačnú ale aj sociálnu, ktorá spočíva vo vytváraní nových hodnôt a postojov, pokiaľ ide o prácu.

Uplatnenie tohto typu mzdových systémov znamená prechod od nárokového vyjednávania o mzdách k výsledkovému (výkonovému). Nárokový typ vyjednávania pritom znamená požiadavku redistribúcie mzdového fondu a (alebo) pridanej

hodnoty v prospech niektorých skupín zamestnancov. Výkonový typ vyjednávania smeruje ku zvýšeniu pridanej hodnoty bez zmeny charakteru jej rozdelenia⁷.

5. Očakávané rámce vývoja v roku 1998

Všetky tendencie založené v uplynulých rokoch sa na rovni ekonomiky prejavia v roku 1998 ďalším spomalením hospodárskeho rastu. Bude to najmä dôsledok narastajúceho prutia medzi snahou o udržanie makroekonomickej stability a rastu, na jednej strane, a nedostatočnej mikroekonomickej pripravenosti slovenského hospodárstva a rastu jeho vnútorej a vonkajšej zadlženosťi, na strane druhej.

Medzi hlavné faktory uvedeného vývoja patrí najmä:

- štrukturálno - výkonnostná nevyváženosť ekonomiky daná vysokým sklonom k dovozu a jej nízkou exportnou výkonnosťou
- nedostatočná efektívnosť fungovania reálnych ekonomických procesov a
- znižujúca sa rýchlosť obehu finančných tokov a rast finančných zdrojov potrebných na zabezpečenie chodu reálnej ekonomiky.

V rámci roka 1997 zaznamenané formovanie zahraničnoobchodných proporcii naznačuje istý nástup klesajúceho trendu dovoznej náročnosti⁸, ktorý je vyvolaný predovšetkým nižším hospodárskym rastom a pôsobením netarifných nástrojov na ochranu domáceho trhu.

V úsilí o nápravu nedostatočnej exportnej výkonnosti bola zatiaľ úspešná iba kurzová politika NBS, aplikovaná zhruba od polovice roka 1996, keď nástup klesajúceho trendu vo vývoji hodnoty slovenskej koruny voči menám zastúpeným v menovom koši (v rámci zachovania stability národnej meny) vyvolal štart určitého rastového trendu vo vývoji vývozu. Je potrebné si však uvedomiť, že možnosti pôsobenia tohto faktora na rast exportu sú v daných podmienkach vývoja prakticky vycerpané. Dynamika zvyšovania exportnej výkonnosti ekonomiky je preto podmienená predovšetkým tempom vzniku ďalších exportuschopných výrobných kapacít a služieb.

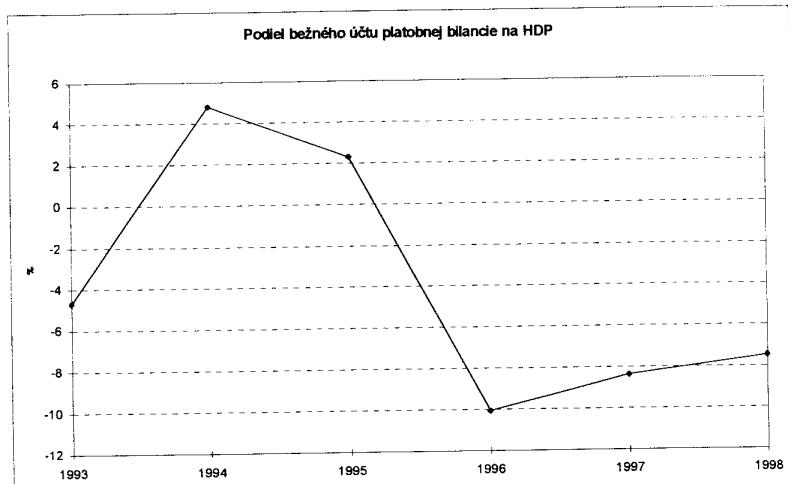
Vývoj zahraničnoobchodných vzťahov, najmä v dôsledku uvedeného poklesu dovoznej náročnosti, viedol v roku 1997 k poklesu deficitnosti bežného účtu platobnej bilancie. Kým v roku 1996 podiel bežného účtu platobnej bilancie na HDP

⁷ Pochopiteľne je možné aj vyjednávanie kombinujúce prvky oboch.

⁸ Vyjadrený ako dovoz tovaru na 100 Sk HDP v bežných cenách.

bol daný -10,1 percentami, tak za rok 1997 je reálne očakávať hodnotu tohto ukazovateľa okolo -8,5 percenta. Možno očakávať, že podiel bežného účtu platobnej bilancie na HDP v roku 1998 bude daný hodnotou okolo -7,5 percenta.

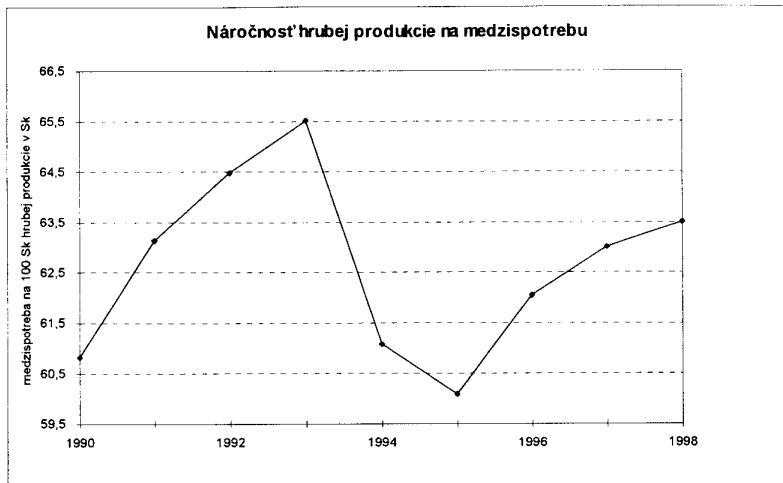
Vývoj podielu bežného účtu platobnej bilancie na HDP v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. e.

obr. E

Súhrnným vyjadrením efektívnosti fungovania reálnych ekonomických procesov je náročnosť hrubej produkcie na medzispotrebu (t.j. objem medzispotreby potrebnej na vytvorenie jednej jednotky hrubej produkcie). Vysoká hodnota tejto náročnosti zvyčajne súvisí s materiálovou a energeticky náročnou štruktúrou tvorby HDP. Kým na vytvorenie 100 Sk hrubého obratu sa v roku 1995 spotreboval medziprodukt za 60,1 Sk, tak v roku 1996 jeho spotreba dosahovala 62,1 Sk a za 1. polrok 1997 64,4 Sk. Znamená to, že zaznamenaný prírastok HDP bola schopná ekonomika dosiahnuť iba za cenu vyšej spotreby materiálových vstupov a služieb než v roku predchádzajúcim. Je to jednak dôsledok vysokej materiálovej náročnosti slovenského priemyslu a jednak disproporcie odvijajúcej sa od stavu pred rokom 1993, ktorý spočíval v hlbokej poddimenzovanosti sektora služieb neumožňujúcej dostatočnú obsluhu materiálovej výroby, a tým znižujúcej jej efektívnosť a konkurencieschopnosť. Veľkosť poklesu náročnosti hrubej produkcie na medzispotrebu je priamo úmerná veľkosti proefektívnostných štrukturálnych zmien v priemysle a dynamike rozvoja služieb.

Vývoj náročnosť hrubej produkcie na medzispotrebu v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. f.

obr. F

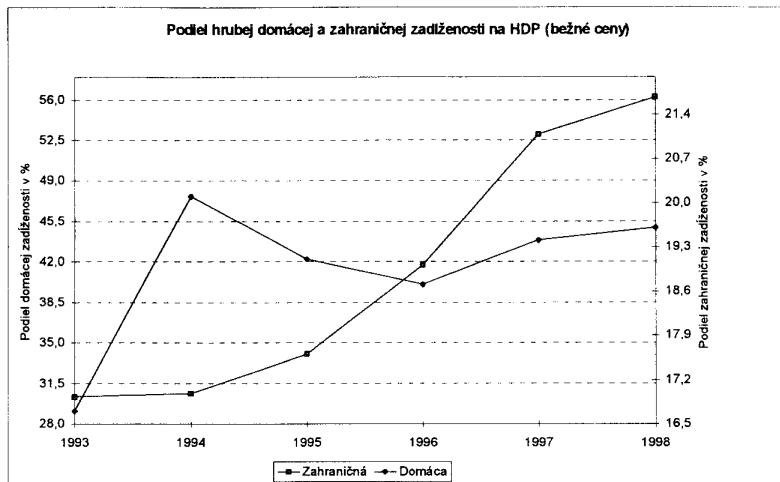
Z uvedeného obrázku vyplýva, že za rok 1997 možno očakávať hodnotu náročnosti hrubej produkcie na medzispotrebu okolo 63 Sk. V roku 1998 je reálne kalkulovať s tým, že hodnota uvedeného ukazovateľa sa bude pohybovať okolo 63,5 Sk.

V priebehu roka 1997 prehľbujúca deficitnosť štátneho rozpočtu predstavuje určité umocnenie tendencií zaznamenaných v rozpočtovom hospodárení Slovenskej republiky v roku 1996. Je to predovšetkým dôsledok:

- konštrukcie štátneho rozpočtu na rok 1997 reprezentujúceho také fiškálne zámery vlády, ktoré sa prudko vzďaľujú od jej fiškálnych možností a
- takého správania sa podnikovej sféry, ktoré vedie k neplneniu daňových príjmov.

Proces prehľbovania schodku štátneho rozpočtu je spojený s nárastom, domácej a zahraničnej zadlženosť Slovenskej republiky. Túto skutočnosť signalizujú aj tendencie, ktoré vyjadruje graf na obr. g.

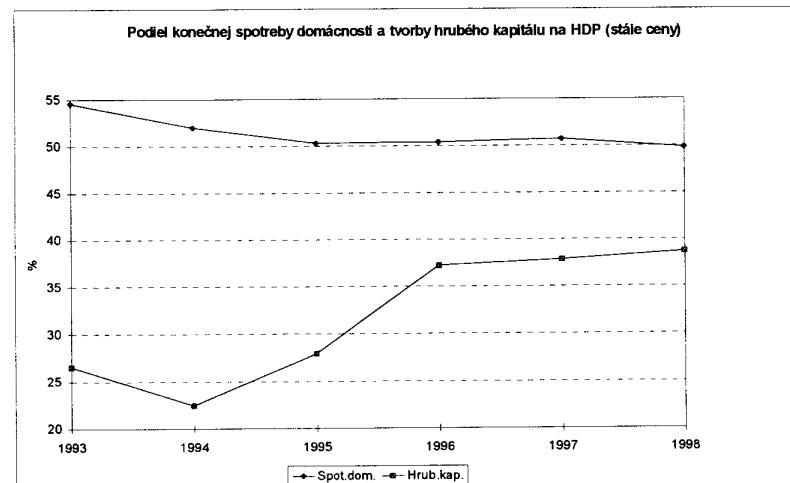
obr. G

Kým rast domácej zadíženosti je dôsledkom narastajúcej deficitnosti rozpočtového hospodárenia, tak rast zahraničnej zadíženosti je cenou za makroekonomickej stabilitu. Je dôsledkom spolupôsobenia reštriktívnej menovej a deficitnej rozpočtovnej politiky. Menová politika, na jednej strane, sa snaží zachovať menovú stabilitu a preto reguluje nárast peňažnej zásoby v ekonomike tak, aby tento nárast nevyvolať stratu stability vonkajšieho a vnútorného cenového okruhu. Výdavky štátneho rozpočtu, na druhej strane, vytvárajú taký dopyt po peniazoch, ktorý v rámci disponibilnej peňažnej zásoby vytláča podniky a domácnosti z peňažného trhu a zvyšuje cenu peňazí⁹. Vedie to k rastu finančných nákladov výroby a preto sú podniky nútené hľadať voľné a lacnejšie finančné zdroje v zahraničí. Dobré podniky so získaním zahraničných úverov problémy nemajú. Vedie to však k rastu zahraničnej zadíženosti. Tento nárast nepredstavuje pre ďalší vývoj ekonomiky nebezpečenstvo pokiaľ zvyšuje jej schopnosť tvorby devízových zdrojov. To znamená, že zahraničné úvery sú použité na proefektívnostné štruktúrne zmeny, ktoré zvyšujú konkurencieschopnosť slovenskej produkcie. V opačnom prípade však nárast zahraničnej zadíženosti predstavuje takú budúcu

⁹ Možno uviesť, že priemerná medzibanková úroková sadzba za „jednomesačné peniaze“ (BRIBOR 1. mesiac) dosiahla za prvých desať mesiacov roku 1997 priemernú hodnotu 23,65 %.

záťaž, ktorá vo veľmi významnej mieri môže ohroziť rozvoj ekonomiky Slovenska a skomplikovať jej cestu k prosperite.

Na celkovom dopyte indukujúcim hospodársky rast v roku 1998 sa bude domáci dopyt podieľať viac než 63 percentami¹⁰. Jeho dynamika bude vyvolaná tvorbou hrubého kapitálu¹¹ a konečnou spotrebou domácností. Tvorba hrubého kapitálu bude predstavovať, podobne ako v roku predchádzajúcim, najdynamickejšiu zložku domáceho dopytu. Možno očakávať, že jej nárast vyjadrený v stálych cenách sa bude pohybovať v rozmedzí 4 až 8 percent. Bude to dané jednak pokračovaním investičného rozvoja v ekonomike ako aj vývojom v oblasti zmeny stavu zásob, ktorý súvisí s pokračovaním hospodárskeho rastu. Konečná spotreba domácností bude i naďalej predstavovať najväčšiu váhu v domácom dopyte. V dôsledku očakávaného vývoja v oblasti peňažných príjemov obyvateľstva možno počítať s tým, že nárast reálnej konečnej spotreby domácností sa bude pohybovať v rozmedzí 2,9 až 3,6 percenta. Vývoj podielu týchto dvoch ukazovateľov na HDP v náváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. h.

obr. H

¹⁰ V roku 1996 to bolo 60,1%.

¹¹ Tvorba hrubého kapitálu = tvorba hrubého fixného kapitálu + zmena stavu zásob.

Na základe uvedeného obrázku možno konštatovať, že vývoj podielu tvorby hrubého kapitálu na HDP dosiahne v roku 1998 úroveň nad 39%¹² a podiel konečnej spotreby domácností na HDP sa v tomto roku bude pohybovať okolo 50%¹³.

Možno kalkulovať s tým, že úroveň konečnej spotreby štátnej správy, ako poslednej zložky domáceho dopytu, v porovnaní s predchádzajúcim rokom vzrástie o 0,8 až 3 percentá.

Takto zdynamizovaný vnútorný dopyt oslabený deficitom čistého vývozu, vyvolá nárast reálneho HDP v rozsahu 4,7 až 5,8 percenta.

Vzhľadom na súčasnú úroveň hospodárskej transformácie, predstavuje miera inflácie dosiahnutá v roku 1996 hranicu možnosti ekonomiky Slovenska z hľadiska výšky vykázaného hospodárskeho rastu a stability spotrebiteľských cien.

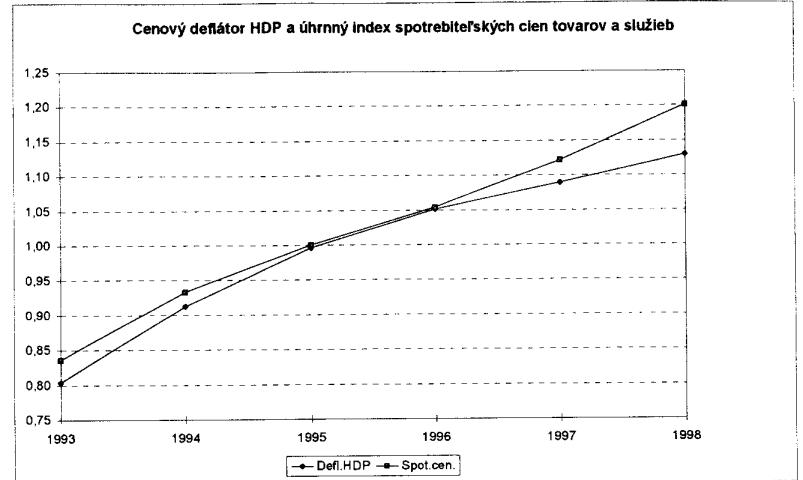
Možno konštatovať, že možnosti ďalšieho rýchleho poklesu miery inflácie sú vycerpané. Dosiahnutá miera inflácie je a v najbližších rokoch ešte bude vyššia než je úroveň priemeru vyspelých európskych trhových ekonomík.

Charakter nadváznosti a vzájomné prepojenie vývoja miery inflácie na vnútorné a vonkajšie cenové okruhy¹⁴ v národnom hospodárstve vyjadruje prostredníctvom vývoja cenového deflátora HDP a úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb graf na obr. i.

¹² V roku 1996 to bolo 37,2%.

¹³ V roku 1996 to bolo 50,4%.

¹⁴ Vonkajší cenový okruh je daný cenami dovozu a cenami vývozu. Vnútorný cenový okruh je daný cenami výrobcov a spotrebiteľskými cenami.

obr. I

Oscilácia rozdielu medzi úrovňou úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb a cenového deflátora HDP závisí predovšetkým od diferencie medzi dynamikou cien dovozu a vnútorných cien. Možno predpokladať, že pomalší rast cien dovozu a rýchlejší rast domácich cien¹⁵ v roku 1998, podobne ako v roku 1997, spomali rast deflátora HDP a zvýši rast úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb. Je reálne očakávať, že rozdiel medzi nimi sa v roku 1998 bude pohybovať okolo 0,08¹⁶. Znamená to, že vývoj úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb bude výslednicou spolupôsobenia dynamiky cenového vývoja v rámci vnútorného cenového okruhu, ktorá bude tlmená vývojom cien v rámci vonkajšieho cenového okruhu.

V nadávnosti na uvedené tendencie možno očakávať, že ekonomika Slovenska sa bude vyvíjať v intenciach, ktoré naznačuje tabuľka g.

tabuľka G Základné makroekonomicke ukazovatele vývoja ekonomiky SR

	Súčasnosť					Odhad 1997	Prognoza 1998
	1993	1994	1995	1996	1997		
Reálny HDP mld. Sk	460,8	483,6	517,2	553,1	585,0 - 587,5	612,4 - 621,6	
Nominálny HDP mld. Sk	369,9	441,3	515,1	581,3	636,0 - 641,0	690 - 703,0	

¹⁵ Indukovaných dynamikou domáceho dopytu.

¹⁶ V roku 1996 to bolo 0,03.

	Skutočnosť				Odhad	Prognóza
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Miera inflácie v %	25,2	11,7	7,2	5,4	6,2 - 6,6	6,4 až 7,6

Poznámka: Reálny HDP - stálé ceny december 1995 = 100.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že nominálny HDP v roku 1997 poraste o 8,5 až 9,7 percenta.

V nadváznosti na uvedený vývoj je reálne kalkulovať s tým, že priemerná nominálna mzda sa v roku 1998 s vysokou bude pohybovať v rozmedzí 10340 až 10550 Sk.

6. Záver

Ekonomika Slovenska do roku 1997 vchádzala ako krajina vykazujúca jedny z najlepších makroekonomickej výsledkov v rámci transformujúcich sa krajín. Základnou a pokračujúcou disproporciami hospodárskeho vývoja v roku 1997 však bol pretrvávajúci deficit bežného účtu platobnej bilancie. Vývoj bežného účtu sa stabilizoval najmä v dôsledku uplatnenia administratívnych nástrojov obmedzenia dovozu. Zároveň bol ovplyvnený aj miernym hospodárskym oživením predovšetkým v Nemecku, čo zväčšilo priestor pre slovenský vývoz.

Problematicky sa v roku 1997 vyvíjalo rozpočtové hospodárenie, ktoré z makroekonomickej pohľadu predstavovalo pravdepodobne najužšie miesto hospodárskeho vývoja. Tento vývoj bol generovaný návrhom štátneho rozpočtu, ktorý zakladal najvyšší rozpočtový deficit od roku 1993. Napäťosť, rizikosť a destabilizujúci vplyv štátneho rozpočtu (resp. širšie celého komplexu verejných financií) sú silne zotvaračné a sú obsiahnuté aj v návrhu rozpočtu na rok 1998.

Zmena štruktúry daňových príjmov a presun niektorých výdavkov zo štátu na iné subjekty bola základom väčšiny opatrení hospodárskej politiky, ktoré boli v roku 1997 uplatnené - klesajúce príspevky štátu do poistného systému, úpravy dane z pridanej hodnoty, spotrebnych daní, zdaňovania výnosov zo štátnych dlhopisov - resp. pripravené - napr. novela Zákona o NBS. Celkovo je možné hospodársku politiku vlády v roku 1997 vnímať ako politiku, ktorá sa snaží posilňovať úlohu štátu v ekonomike, vytvárať selektívne podmienky pre rôzne skupiny podnikateľských subjektov prostredníctvom systému verejných financií a prenášať finančnú záťaž na obyvateľstvo a malé firmy.

Pre ekonomiku Slovenska bol v doterajšom priebehu transformačného procesu charakteristický taký rast miezd, ktorý nezvyšoval relatívny podiel nákladov

na prácu v priemere za celú ekonomiku. V podmienkach hospodárskeho rastu a dynamickej tvorby dôchodkov sa však pôsobenie jednotlivých faktorov limitujúcich doposaľ rast miezd pomerne rýchle oslabuje. Rastie však význam ich štrukturálneho rozmeru, čo je jednou z príčin výraznej odvetvovej diferenciácie miezd.

Na mzdový vývoj špecificky pôsobí aj mechanizmus kolektívneho vyjednávania o mzdách. Ako riziko uplatňovania tohto mechanizmu v podmienkach ekonomiky Slovenska sa ukazuje to, že mzdový vývoj viaže predovšetkým na vývoj inflácie a vývoj nezamestnanosti, bez väzby na ekonomickú výkonnosť.

Vo vývoji podielu hrubých pracovných príjmov na HDP po roku 1993 došlo k stabilizácii v intervale 34 - 35 percent, čo možno považovať za jeho výšku zodpovedajúcu dnešnej výkonnosti ekonomiky Slovenska. Zhoršila sa relácia dynamiky produktivity práce a priemernej mzdy skoro vo všetkých priemyselných odvetviach okrem ťažobných odvetví a výroby dopravných prostriedkov. Zhoršenie tejto relácie bolo spôsobené poklesom dynamiky pridanej hodnoty v roku 1996 (pokles z 20 percent na menej než jedno percento), v čom sa prejavili zhoršené odbytové možnosti predovšetkým vo vývoze. Tomuto poklesu však nezodpovedal pokles dynamiky priemernej nominálnej mzdy, ktorá v roku 1996 ostala na úrovni predchádzajúceho roka (cca 15 percent) pri stagnácii zamestnanosti.

Reálna mzda v ekonomike Slovenska klesla počas transformačnej recesie skoro o 30 percent a v súčasnosti dosahuje úroveň zhruba 90 percent úrovne roku 1989. Je preto možné očakávať zvyšovanie sociálneho tlaku na rast miezd. Inak povedané, sociálny tlak neumožní dlhodobo udržiavať relatívne nižšiu dynamiku miezd v prospech ziskov a tým investícií, teda aplikovať v podmienkach ekonomiky Slovenska tú cestu koncentrácie zdrojov pre hospodársky rast, ktorá bola využitá v povojnovom období vo viacerých krajinách západnej Európy. Model aplikovaný v ekonomike Slovenska by preto mal kombinovať pôsobenie účinných mechanizmov kontroly mzdového rastu s politikou podporujúcou sklon k úsporám. Akákoľvek forma mzdovej regulácie nie je schopná dosiahnuť prepojenie miezd a produktivity práce. Naopak, na mikroekonomickej úrovni pôsobí proti reštrukturalizácii a bráni plniť mzdze jej mikroekonomické funkcie.

Pokiaľ ide o predpokladaný makroekonomický vývoj, všetky tendencie založené v uplynulých rokoch sa na úrovni ekonomiky prejavia v roku 1998 ďalším spomalením hospodárskeho rastu. Bude to najmä dôsledok narastajúceho pnutia medzi snahou o udržanie makroekonomickej stability a rastu, na jednej strane, a nedostatočnej mikroekonomickej pripravenosti slovenského hospodárstva a rastu jeho vnútornnej a vonkajšej zadíženosti, na strane druhej.

V rámci roka 1997 zaznamenané formovanie zahraničnoobchodných proporcii naznačuje istý nástup klesajúceho trendu dovoznej náročnosti. Kým v roku 1996 podiel bežného účtu platobnej bilancie na HDP bol daný -10,1 percentami, tak v roku 1998 je reálne očakávať hodnotu tohto ukazovateľa okolo -7,5 percenta.

Zaznamenaný prírastok HDP v roku 1997 bola schopná ekonomika dosiahnuť iba za cenu vyšej spotreby materiálových vstupov a služieb než v roku predchádzajúcim. V roku 1998 je reálne kalkulovať s pokračovaním tohto trendu. Kým na vytvorenie 100 Sk hrubého obratu sa v roku 1996 spotreboval medziprodukt za 62,1 Sk, tak v roku 1998 jeho spotreba sa bude pohybovať okolo 63,5 Sk.

Proces prehľbovania schodku štátneho rozpočtu je spojený s nárastom domácej a zahraničnej zadíženosti Slovenskej republiky. Kým rast domácej zadíženosti je dôsledkom narastajúcej deficitnosti rozpočtového hospodárenia, tak rast zahraničnej zadíženosti je cenou za makroekonomickú stabilitu. V roku 1998 rastúce tendencie v oblasti tak domácej ako aj zahraničnej zadíženosti budú pokračovať. Možno predpokladať, že podiel hrubej domácej zadíženosti na HDP dosiahne približne hodnotu nad 19% (v roku 1996 18,7%) a podiel hrubej zahraničnej zadíženosti na HDP sa bude pohybovať okolo 56% (v roku 1996 41,7%).

Na celkovom dopyte indukujúcim hospodársky rast sa v roku 1998 bude domáci dopyt podieľať viac než 63 percentami. Jeho dynamika bude vyvolaná tvorbou hrubého kapitálu a konečnou spotrebou domácností. Vnútorný dopyt oslabený deficitom čistého vývozu, vyvolá nárasť reálneho HDP v rozsahu 4,7 až 5,8 percenta. Nominálny HDP v roku 1998 poraste o 8,5 až 9,7 percenta.

Vzhľadom na súčasnú úroveň hospodárskej transformácie, predstavuje miera inflácie dosiahnutá v roku 1996 hranicu možností ekonomiky Slovenska. Možno konštatovať, že možnosti ďalšieho rýchleho poklesu miery inflácie sú vyčerpané. Kým v roku 1996 miera inflácie bola daná 5,4 percentami, tak v roku 1998 je reálne očakávať hodnotu tohto ukazovateľa v rozmedzí 6,4 až 7,6 percenta.

V nadväznosti na očakávaný hospodársky vývoj je reálne kalkulovať s tým, že priemerná nominálna mzda sa v roku 1998 s vysokou bude pohybovať v rozmedzi 10340 až 10550 Sk.